

dr hab. Michał Szawerna
Zakład Translatoryki
Instytut Filologii Angielskiej
Uniwersytet Wrocławski
ul. Kuźnicza 22, 50-138 Wrocław
e-mail: michal.szawerna@uwr.edu.pl
tel: (+48) 602 706 304

15 października 2023 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Tomasza Dyrmo pod tytułem “Coming out as a multimodal metaphor: Perspectives from gesture and language” („Coming out jako metafora multimodalna: Perspektywa gestyczno-językowa”)

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska pana magistra Tomasza Dyrmo poświęcona jest zjawisku określanemu z angielska jako *coming out*, czyli procesowi ujawniania własnej orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej, charakteryzującej mniejszość społeczeństwa. W rozprawie doktorskiej pana magistra Tomasza Dyrmo proces ten został sproblematyzowany w kategoriach gestyczno-językowej metafory multimodalnej, co sytuuje temat tej rozprawy na styku kilku obszarów badawczych: kulturoznawczej teorii odmienności, z angielska *queer theory*, badań nad komunikacją multimodalną oraz językoznawstwa kognitywnego. Biorąc pod uwagę fakt, że wszystkie trzy wymienione wyżej obszary badań rozwijają się prężnie zarówno w Polsce, jak i na świecie, należy stwierdzić, że temat ocenianej rozprawy doktorskiej jest jak najbardziej aktualny.

Rozprawa doktorska pana magistra Tomasza Dyrmo, licząca 95 stron, zawiera następujące części składowe: (1) stronę tytułową (z tytułem w językach angielskim i polskim), (2) podziękowania („Acknowledgements”), (3) oświadczenie Autora o samodzielnym przygotowaniu rozprawy doktorskiej, (4) spis treści, (5) listę rycin („List of figures”), (6) wprowadzenie („Introduction”), (7) część zasadniczą rozprawy, składającą się z trzech opublikowanych wcześniej artykułów naukowych, (8) podsumowanie („Conclusion”), (9) streszczenie (w językach angielskim i polskim) (10) bibliografię załącznikową („References”), zawierającą 90 pozycji bibliograficznych, oraz (11) aneks (oświadczenie o wkładzie autorów i autorek w językach polskim i angielskim). Opisana wyżej struktura podziału treści ocenianej rozprawy doktorskiej jest logiczna, przejrzysta i bez wątpienia ściśle powiązana z tematem określonym w tytule tej rozprawy, który trafnie wskazuje na jej główne aspekty: cel badawczy, zakres materiałowy przeprowadzonego badania i przyjętą perspektywę oglądu.

Jak wspomniałem wyżej, zasadnicza część rozprawy doktorskiej pana magistra Tomasza Dyrmo składa się z trzech opublikowanych wcześniej artykułów naukowych, które ukazały się drukiem w 2022 roku: (1) artykułu pod tytułem “Do we need queer cognitive linguistics?”, opublikowanego w polskim czasopiśmie naukowym *Tekst i Dyskurs* (nr 16, ss. 241–257), (2) artykułu pod tytułem “A multilevel cognitive model of coming out”, opublikowanego w polskim czasopiśmie naukowym *Prace Językoznawcze* (nr 24.4, ss. 27–43) oraz (3) artykułu pod tytułem “Gestural metaphorical scenarios and coming out narratives”, opublikowanego w zagranicznym czasopiśmie naukowym *Metaphor and the Social World* (nr 12.1, ss. 23–45). W tym miejscu warto podkreślić, że według wykazu punktowanych czasopism naukowych MEiN z 17 lipca 2023 r. wszystkie trzy wymienione wyżej czasopisma są punktowane względnie wysoko. Artykuł naukowy w czasopiśmie *Tekst i Dyskurs*, publikowanym przez Uniwersytet Warszawski i Uniwersytet Rzeszowski, otrzymuje 70 punktów MEiN, artykuł naukowy w czasopiśmie *Prace Językoznawcze*, publikowanym przez Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, otrzymuje 100 punktów MEiN, a artykuł naukowy w czasopiśmie *Metaphor and the Social World*, publikowanym przez renomowane holenderskie wydawnictwo John Benjamins, otrzymuje 70 punktów MEiN.

Przejdę teraz do omówienia i oceny zawartości wprowadzenia do rozprawy doktorskiej pana magistra Tomasza Dyrmo, trzech artykułów tworzących część zasadniczą tej rozprawy, podsumowania oraz bibliografii załącznikowej.

Wprowadzenie („Introduction”) do rozprawy doktorskiej pana magistra Tomasza Dyrmo zwięźle przedstawia główne zagadnienia związane z jej tematem. Zawiera ono wstęp (niefortunny zatytułowany tak samo, jak wprowadzenie: „Introduction”), sekcję zatytułowaną „Coming out”, sekcję poświęconą teorii metafory pojęciowej (zatytułowaną „Conceptual Metaphor Theory”) oraz sekcję poświęconą strukturze rozprawy doktorskiej (zatytułowaną „The Structure of the Thesis”). Na początku Autor uzasadnia potrzebę podjęcia swoich badań, słusznie stwierdzając, że w obrębie językoznawstwa kognitywnego nie powstała dotąd praca większych rozmiarów poświęcona gestyczno-językowej metaforyzacji procesu ujawniania własnej orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej (s. 2). Pozostałe sekcje wprowadzenia stanowią kompetentnie sporządzony przegląd aktualnej literatury przedmiotu poświęconej zagadnieniom związanym z tematem pracy. Mam na myśli to, że we wprowadzeniu Autor umiejętnie wyselekcjonował aktualne źródła powiązane z tematem jego pracy. Szkoda tylko, że tematyczne związki między poszczególnymi źródłami a artykułami współtworzącymi zasadniczą część ocenianej rozprawy doktorskiej nie zostały wyeksplikowane już na tym etapie, bo wtedy czytelnik nie musiałby ich retrospektywnie dociekać w trakcie czytania

części zasadniczej. Na szczęście ten problem został przynajmniej częściowo rozwiązany w ostatniej sekcji, w której Autor tłumaczy, w jaki sposób struktura tematyczna jego rozprawy doktorskiej przekłada się na jej strukturę kompozycyjną. Szczególnie pomocna wydaje się tu rycina umieszczona na s. 18, choć uważam, że należało ją bardziej bezpośrednio powiązać z tekstem opisującym strukturę rozprawy na poprzedniej stronie.

Jeśli chodzi o artykuły współtworzące zasadniczą część rozprawy doktorskiej pana magistra Tomasza Dyrmo, to ich recenzowanie jest zadaniem wtórnym o tyle, że jako teksty opublikowane w renomowanych czasopismach naukowych, artykuły te zostały już wcześniej pozytywnie zaopiniowane przez ekspertów z zakresu językoznawstwa. Mimo to z recenzenckiego obowiązku odniosę się do nich teraz w kolejności, w jakiej umieszczone zostały w strukturze ocenianej rozprawy doktorskiej.

Zgodnie z tym, co czytamy w sekcji poświęconej strukturze rozprawy doktorskiej pana magistra Tomasza Dyrmo, artykuł pod tytułem „Do we need queer cognitive linguistics?” został pomyślany jako tekst przedstawiający teoretyczne ramy tej rozprawy. W tym artykule Autor dowodzi, że lingwistyka kognitywna jest paradygmatem szczególnie przydatnym w badaniach relacji między językiem a płcią. Zdaniem Autora fakt, iż teorie i programy badawcze współtworzące paradygmat lingwistyki kognitywnej przyjmują jako punkt wyjścia założenia teorii kategoryzacji naturalnej umożliwia, a zarazem poniekąd wymusza, uwzględnianie w badaniach zarówno centrum, jak i obrzeży kategorii znajdujących się w kręgu zainteresowań badacza. W przypadku badań nad związkami między językiem a płcią oznacza to konieczność umieszczenia w zakresie badań pojęć innych niż heteronormatywność. Choć postulowana przez Autora kognitywna lingwistyka odmienności (ang. *queer cognitive linguistics*) nie została być może w pełni wyartykułowana w tej publikacji, której charakter sam Autor określa zresztą jako „programowy” (ang. „programmatic”, s. 39/255), to wysuniętą przez Autora sugestią poszerzenia zakresu badawczego lingwistyki kognitywnej o pojęcia związane z nienormatywną orientacją seksualną i tożsamością płciową uważam za cenną o tyle, że może ona rzeczywiście skłonić językoznawców kognitywnych do zainicjowania badań, które pomogą nam lepiej zrozumieć złożone relacje między językiem, myśleniem i płcią. Ponadto w mojej ocenie artykuł „Do we need queer cognitive linguistics?” dobrze spełnia swoją funkcję jako tekst przedstawiający w ogólnym zakresie teoretyczne ramy ocenianej rozprawy doktorskiej.

Drugi artykuł w części zasadniczej rozprawy doktorskiej pana magistra Tomasza Dyrmo, zatytułowany „A multilevel cognitive model of coming out”, mieści się w ogólnych ramach teoretycznych przedstawionych w artykule poprzedzającym. W tym drugim, nieco bardziej materiałowo-analitycznym artykule Autor adaptuje wielopoziomowe podejście do

metafory pojęciowej sformułowane przez Kövecsesa (2017), a następnie stosuje to podejście do badania narracji coming outu na coraz bardziej złożonych i coraz szczegółowszych poziomach reprezentacji pojęciowej, poczynając od najprostszych schematów wyobraźniowych, poprzez nieco bardziej złożone domeny kognitywne i ramy semantyczne, aż po najbardziej szczegółowe i kontekstowo uwarunkowane scenariusze metaforyczne. W tym artykule Autor kompetentnie tłumaczy, jak wspomniane wyżej poziomy reprezentacji pojęciowej wzajemnie na siebie oddziałują i współtworzą metaforyczne struktury kognitywne, które z kolei motywują użycie struktur językowych w narracjach ujawniania orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej. Zaproponowana przez Autora konkluzja, zgodnie z którą narracje włączone w zakres materiałowy tego artykułu stanowią niepowtarzalne egzemplifikacje ogólniejszych i bardziej ustabilizowanych struktur pojęciowych, wydaje się przekonująca w świetle przeprowadzonego badania.

Trzeci i zarazem ostatni artykuł w części zasadniczej rozprawy doktorskiej pana magistra Tomasza Dyrmo, zatytułowany „Gestural metaphorical scenarios and coming out narratives”, również mieści się w ogólnych ramach teoretycznych przedstawionych w artykule „Do we need queer cognitive linguistics?” W tym artykule Autor rozwija koncepcję metaforycznych scenariuszy, zaproponowaną przez Musolffa (2006, 2016), w perspektywie multimodalnej, uzupełniając ją o gestywną modalność semiotyczną, a następnie przekonująco pokazuje, na podstawie analizy korpusu nagrań wideo dostępnych na platformie YouTube, w których pojedyncze osoby opowiadają o swoim coming outcie, że rola scenariuszy metaforycznych w procesie konceptualizacji jest właściwie taka sama zarówno wtedy, kiedy nośnikiem komunikatu jest modalność werbalna, jak i wtedy, kiedy takim nośnikiem jest modalność gestywna. Zgodnie z koncepcją Musolffa, rozwiniętą na potrzeby tego artykułu przez Autora, rola ta polega na ustanawianiu mentalnych punktów odniesienia, które pozwalają konceptualizatorom na ponowne wykorzystanie i ewentualne zmodyfikowanie w trakcie rozwijającego się dyskursu metafor pojęciowych współtworzących dany scenariusz. W odniesieniu do tego artykułu chciałbym zapytać Autora, co skłoniło go do przyjęcia definicji modalności semiotycznej sformułowanej przez Forceville’a (2009: 22) (s. 67/28)? Ta definicja mylnie sugeruje, że modalności semiotyczne stanowią ustabilizowane kategorie, skoordynowane układy elementów, zbiory tworzące całości uwarunkowane stałym, logicznym uporządkowaniem ich części składowych (por. Bateman, Wildfeuer, Hippala 2017: 113–117).

Podsumowanie („Conclusion”) rozprawy doktorskiej pana magistra Tomasza Dyrmo zwięźle przypomina treść artykułów współtworzących część zasadniczą tej rozprawy i

wskazuje na możliwości kontynuowania badań zainicjowanych przez Autora i przeprowadzonych w ramach jego projektu doktorskiego.

W tym miejscu zmuszony jestem wskazać, że o ile zasadnicza część rozprawy doktorskiej pana magistra Tomasza Dyrmo, składająca się z trzech opublikowanych wcześniej artykułów, nie zawiera poważniejszych usterek pisarskich lub redakcyjnych, o tyle jej „oprawa” w postaci wstępu, podsumowania i bibliografii załącznikowej od takich usterek wolna nie jest.

Przykładowo, na stronie 1 czytamy „*Gestures may be brushed off as communicatively insignificant, yet in [sic] they have been shown to substantially contribute to the spoken message and its perception*”, na stronie 2 czytamy “*A quick Internet search reveals [sic] that, at the time of writing this thesis, there are approximately 22 900 coming out stories published on YouTube alone [...]*”, na stronie 6 czytamy “*The link is [sic] between these two domains is strong [...]*”. Przynajmniej w jednym przypadku napotykamy przekłamanie w obrębie cytatu. Na stronie 7 czytamy „*Goatly goes as far as to suggest that, indeed “metaphors have a potential to [sic] challenging the common-sense categories of knowledge” (2007: 28) [...]*”, podczas, gdy w tekście źródłowym użyty został właściwy przyimek *for*: “*metaphors have a potential for challenging the common-sense categories of knowledge” (Goatly 2007: 28)*.

W bibliografii załącznikowej brakuje konsekwencji w użyciu wielkich liter w tytułach, por. np. Perez-Sobrino, Paula. 2016. “Multimodal Metaphor and Metonymy in Advertising: A Corpus-Based Account”, *Metaphor and Symbol* 31, 2: 73-90” i “Parrill, Fey and Eve Sweetser. 2005. “What we mean by meaning: Conceptual integration in gesture analysis and transcription”, *Gesture* 4, 2: 197-219.” Ponadto w bibliografii załącznikowej nie wszędzie podano zakresy stron dla artykułów w zbiorach i rozdziałów w monografiach wieloautorskich, por. np. „Cienki, Alan. 2008. “Why study metaphor and gesture?”, In: Alan Cienki and Cornelia Muller (Eds.), *Gesture Studies*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 5-25” i “Muller, Cornelia. 2014. “Gesture as ‘deliberate expressive movement’”, In: Mandana Seyfeddinipur and Marianne Gullberg (Eds.), *From Gesture in Conversation to Visible Action as Utterance*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company”.

Tego rodzaju usterki są zapewne wynikiem nieco zbyt pośpiesznej korekty tekstu. Innego rodzaju usterką jest nie zawsze logiczne użycie odsyłaczy. Na przykład na stronie 9 czytamy „*Most famously, Lakoff and Jonhson [sic] (2003 [1980]) claim that “[o]ur ordinary conceptual system, in terms of which we both think and act, is fundamentally metaphorical in nature” (1980: 3)*.” Nie jest jasne, dlaczego Autor zastosował dwa (na dodatek różne) odsyłacze skoro oba odwołują się do tego samego tekstu źródłowego w obrębie jednego zdania. Jeden odsyłacz byłby zupełnie wystarczający: „*Most famously, Lakoff and Johnson*

claim that “[o]ur ordinary conceptual system, in terms of which we both think and act, is fundamentally metaphorical in nature” (2003 [1980]: 3).”

Na szczęście wskazane wyżej usterki pisarskie i redakcyjne nie pojawiają się nazbyt często i napotykamy je głównie w „oprawie” ocenianej rozprawy doktorskiej. Dzięki temu mają one jedynie niewielki wpływ na ogólną – zdecydowanie pozytywną – recepcję ocenianej rozprawy.

Lektura powyższych akapitów pokazuje – jak sędzę, jednoznacznie – że w mojej ocenie rozprawa doktorska pana magistra Tomasza Dyrmo stanowi pod względem merytorycznym pracę naukową bardzo dobrej jakości, a zawarte w niniejszej recenzji komentarze krytyczne mają w większości charakter szczegółowych uwag, dotyczących głównie kwestii pisarskich i redakcyjnych, które nie podważają wysokiej wartości tej bardzo oryginalnej, wewnątrznie spójnej, dobrze udokumentowanej i społecznie potrzebnej rozprawy. W konkluzji z przyjemnością stwierdzam, że rozprawa doktorska pana magistra Tomasza Dyrmo z powodzeniem spełnia ustawowe wymagania stawiane rozprawom doktorskim i wnoszę o dopuszczenie Autora do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Michał Szaweme

Bibliografia:

- Bateman, J. A. , J. Wildfeuer, T. Hiippala. 2017. *Multimodality: Foundations, Research and Analysis. A Problem-Oriented Introduction*. Berlin, Boston: Mouton de Gruyter.
- Forceville, C. 2009. Chapter 2. Non-verbal and multimodal metaphor in a cognitivist framework: Agendas for research. In: C. Forceville, E. Urios-Aparisi (eds.). *Multimodal Metaphor*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 19–44.
- Kövecses, Z. 2017. Levels of metaphor. *Cognitive Linguistics* 28.2, 321–347.
- Musolff, A. 2006. Metaphor scenarios in public discourse. *Metaphor and Symbol* 21.1, 23–38.
- Musolff, A. 2016. *Political Metaphor Analysis: Discourse And Scenarios*. London, New York: Bloomsbury.